

УДК 364.6

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.4>

Ірина ЄНГАЛИЧЕВА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітнього і соціокультурного менеджменту та соціальної роботи, Черкаський національний університету імені Богдана Хмельницького, бульв. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна, 18000

ORCID: 0000-0001-6824-9548

Бібліографічний опис статті: Єнгаличева, І. (2024). Особливості надання послуги соціальної адаптації для ветеранів і ветеранок та членів їхніх сімей в територіальних громадах. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 18–23, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.4>

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ І ВЕТЕРАНОК ВІЙНИ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Стаття присвячена актуальній темі – підтримці ветеранів і ветеранок війни та членам їх сімей. Метою дослідження є аналіз особливостей надання послуги соціальної адаптації для ветеранів й ветеранок війни та членів їхніх сімей на регіональному рівні. Для вирішення мети поставлені основні завдання: з'ясувати потреби та проблеми ветеранів й ветеранок війни; проаналізувати нормативно-правову базу, що регулює процес надання послуги соціальної адаптації для ветеранів і ветеранок та членів їх сімей; проаналізувати особливості надання послуги на рівні територіальних громад.

У статті обгрунтовано проблему адаптації ветеранів/ветеранок війни зумовлені військовим досвідом; розкрито мету та етапи надання послуги; досліджено ефективність надання підтримки ветеранам і ветеранкам війни та членам їхніх сімей на рівні громади; порушено питання ролі місцевих громад у забезпеченні умов для успішної реінтеграції ветеранів та ветеранок війни. Наголошено на основній меті надання послуги, що полягає в інтеграції учасників бойових дій у мирне життя через розробку індивідуальних планів адаптації, що враховують їхні фізичні, психологічні та соціальні потреби.

Дослідження враховує напрацювання науковців з даної проблеми, спирається на нормативно-правову базу щодо підтримки ветеранів/ветеранок і членів їх сімей, аналіз діяльності територіальних громад Черкащини, Вінниччини, Полтавщини та наводяться приклади реалізації послуги в цих громадах. В статті наголошується, що запровадження на державному рівні посади помічника ветерана сприяє успішній реалізації послуги соціальної адаптації для ветеранів/ветеранок війни та членів їхніх сімей у територіальних громадах.

Ключові слова: ветерани війни, ветеранки війни, соціальна послуга, соціальна адаптація, ментальне здоров'я, реінтеграція, територіальна громада.

Iryna YENGALYCHEVA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Educational and Sociocultural Management and Social Work, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, 81 Shevchenko Blvd., Cherkasy, Ukraine, 18000

ORCID: 0000-0001-6824-9548

To cite this article: Yengalycheva, I. (2024). Osoblyvosti nadannia posluhy sotsialnoi adaptatsii dlia veteraniv i veteranok ta chleniv yikhnikh simei v terytorialnykh hromadakh [Peculiarities of providing social adaptation services for veterans and their family members in territorial communities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 18–23, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.4>

FEATURES OF PROVIDING SOCIAL ADAPTATION SERVICES FOR WAR VETERANS AND THEIR FAMILY MEMBERS IN TERRITORIAL COMMUNITIES

The article is devoted to a topical topic – support for war veterans and their family members. The purpose of the study is to analyze the features of providing social adaptation services for war veterans and their family members at the regional level. To solve the goal, the main tasks are set: to identify the needs and problems of war veterans; to analyze the regulatory framework that regulates the process of providing social adaptation services for war veterans and their family members; stages and features of providing services at the level of territorial communities.

The article substantiates the problem of adaptation of war veterans due to military experience; reveals the purpose and stages of providing services; investigates the effectiveness of providing support for war veterans and their family members at the community level; raises the issue of the role of local communities in ensuring conditions for the successful reintegration of war veterans. It was emphasized that the main goal of providing the service is to integrate combatants into peaceful life through the development of individual adaptation plans that take into account their physical, psychological and social needs.

The study takes into account the work of scientists on this problem, is based on the regulatory framework for supporting veterans and their family members, an analysis of the activities of territorial communities of Cherkasy, Vinnytsia, and Poltava regions, and provides examples of the implementation of the service in these communities. The article emphasizes that the introduction of the position of veteran assistant at the state level contributes to the successful implementation of social adaptation services for war veterans and their family members in territorial communities.

Key words: war veterans, social service, social adaptation, mental health, reintegration, territorial community.

Постановка проблеми. Війна в Україні, що триває довгий час, створює несприятливі умови для повноцінного життя українського народу. Серед таких умов виділяємо: фізичну небезпеку, відсутність безпеки, недостатність ресурсів, психологічний стрес, економічні проблеми, соціальну нестабільність та ін. Ці умови створюють серйозні труднощі для життя і часто потребують значних зусиль для відновлення і підтримки життєдіяльності в умовах війни. Враховуючи зазначене досить актуальними постають питання збереження життя, покращення фізичного і психічного здоров'я, зміцнення родинних стосунків. Особливо ці питання стосуються осіб, які брали участь у військових конфліктах, бойових діях або війнах, і які після завершення служби або бойових дій залишаються цивільними особами. Підтримка ветеранів і їхніх родин є важливою частиною соціальної відповідальності, яка включає надання ресурсів, допомоги та визнання за їхню службу.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій вказує на цікавість науковців до проблем, що стосуються підтримки військових та ветеранів війни. Зокрема, проблему відновлення та реабілітації військовослужбовців порушували у своїх працях С. Трачук (2024), В. Хмара (2024), Р. Підлетейчук (2024), С. Сиротюк (2024) та ін. Методи психологічної реабілітації ветеранів війни досліджували Н. Голярдик (2024), І. Лівандовська (2024), О. Кравченко, О. Балдинюк, В. Квашук (2024).

Цікавим є використання досвіду інших країн у здійсненні супроводу ветеранів: О. Вдовиченко (2023), О. Педченко (2023), І. Соколова (2023), С. Степанова (2023), О. Фролова (2023) та ін. Досліджуючи психосоціальну підтримку ветеранів та їхніх сімей О. Столярик наголошувала на необхідності здійснення соціальної адаптації під час якої враховувалися б як фізичні

так й психологічні потреби ветеранів (Столярик, 2023). Перспективи роботи державних та комунальних установ щодо реалізації соціальної підтримки ветеранів російсько-української війни порушено у дослідженні Г. Слезанської (2023), Н. Горішної (2023), Д. Бибик (2023), І. Криницької (2023), Л. Горбатої (2024) та ін.

Останні дослідження науковців підтверджують актуальність порушеної проблеми, але не є повністю розкритими. Відкритими залишаються питання підтримки ветеранів і ветеранок війни та членів їхніх сімей на рівні територіальних громад, виклики з якими стикаються громади у наданні допомоги учасникам бойових дій, включення членів громади у надання допомоги тощо.

Мета статті. Враховуючи актуальність теми та її доцільність ставимо за мету проаналізувати особливості надання послуги соціальної адаптації для ветеранів й ветеранок війни та членів їхніх сімей на регіональному рівні. Для вирішення основної мети поставлено завдання: з'ясувати основні потреби та проблеми ветеранів й ветеранок війни; нормативно-правову базу, що регулює процес надання послуги соціальної адаптації для даної категорії населення; етапи та особливості надання послуги соціальної адаптації для ветеранів і ветеранок війни та членів їхніх сімей на рівні територіальних громад.

Для дослідження порушеної проблеми використано методи дослідження, зокрема: аналіз наукової літератури для дослідження ступеня визначення проблеми; аналіз нормативно-правових документів для вивчення ключових позицій у наданні соціальної послуги для ветеранів і ветеранок війни та членів їхніх родин; методи синтезу й узагальнення для уточнення ключових понять, виділення основних проблем учасників бойових дій; аналіз діяльності державних та недержавних організацій з визначення осо-

бливостей надання послуги соціальної адаптації на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Тривала військова агресія Росії проти України порушує питання підтримки військових, які захищають територіальну цілісність держави та осіб, які брали безпосередню участь у бойових діях під час військових конфліктів або війни – ветеранів/ветеранок війни. Аналізуючи впровадження дієвих механізмів соціальної підтримки осіб, що повернулися з війни Г. Слосанська, Н. Горішна, Д. Бибик, І. Криницька згадують про комплексні та соціальні програми підтримки військовослужбовців та їхніх сімей ще на початку АТО (Слосанська, Горішна, Бибик, Криницька, 2023). Однак з початку повномасштабної війни в Україні проблема підтримки військовослужбовців та їхніх сімей набула особливої уваги. Зокрема гостро постає питання соціальної підтримки ветеранів/ветеранок війни та їх сімей, адже процес переходу до цивільного життя є досить важким саме для цієї категорії осіб.

Досліджено, що проблеми адаптації ветеранів/ветеранок війни зумовлені військовим досвідом, що впливає на: фізичне і психічне здоров'я ветеранів/ветеранок; соціальну ізоляцію та складнощі у відновленні стосунків із родиною та суспільством; працевлаштування ветеранів/ветеранок через стереотипи або страхи роботодавців перед їхніми психологічними проблемами; проблемами в отриманні соціальних пільг, медичних послуг або юридичної допомоги та ін. Зрозуміло, що для вирішення цих проблем необхідна комплексна підтримка з боку держави, включаючи програми психологічної, соціальної та економічної реабілітації, а також сприяння у працевлаштуванні та наданні соціальних послуг. Міністерство соціальної політики України, Міністерство у справах ветеранів, Департамент соціальної політики та інші органи державної влади активно працюють над створенням необхідних умов для відновлення та адаптації ветеранів/ветеранок війни та повернення їх до цивільного життя. Підтвердженням є прийняття нормативно-правових документів, що регулюють дані питання, зокрема: Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» із змінами та доповненнями, Закон України «Про соціальні послуги» (Про соціальні послуги,

2019), Державний стандарт соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їх сімей (Державний стандарт, 2024 р.), Постанова КМУ «Про порядок та забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни (Порядок та умови забезпечення соціальної та професійної адаптації, 2017 р.), проєкт розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року» та ін.

Таким чином, наявність правових документів дає підґрунття щодо доцільності надання послуги соціальної адаптації для ветеранів/ветеранок війни та членів їхніх сімей на регіональному рівні. Акцентуючи увагу на змісті ключового поняття, звернемося до попереднього дослідження в якому соціальну адаптацію визначили як «систему адаптаційних заходів призначених для усунення або зміни обмежень життєдіяльності з метою збереження соціальної незалежності, збереження та продовження соціальної активності; розвитку соціальних навичок, здібностей і компетенції через навчання або розробку стратегій адаптації» (Єнгалічева, 2024).

Спираючись на зміст послуги відзначимо, що соціальна адаптація для ветеранів і ветеранок війни та членів їхніх сімей є досить своєчасною ініціативою держави, спрямованою на підтримку колишніх військовослужбовців у їхньому переході до цивільного життя після участі в бойових діях та розроблена в межах загальнодержавної програми підтримки ветеранів в Україні. Враховуючи наукові здобутки дослідників та керуючись Державним стандартом (Державний стандарт, 2024), узагальнемо мету надання послуги соціальної адаптації для ветеранів/ветеранок війни та членів їхніх сімей – надання соціальних, психологічних, правових та професійних послуг, які допоможуть ветеранам успішно адаптуватися до мирного життя, відновити фізичне та ментальне здоров'я, зміцнити родинні стосунки. Іншими словами, соціальна та психологічна адаптація ветеранів після повернення з зони бойових дій, допомога їм інтегруватися в цивільне життя, отримати доступ до необхідних послуг, а також підтримати членів їхніх сімей є ключовими у процесі надання послуги.

Як справедливо зазначає Л. Горбата вирішення проблем ветеранів на державному рівні буде не ефективним без активізації територіальних громад (Горбата, 2024). Тому участь громади у підтримці ветеранів і ветеранок та членів їхніх сімей є цілком виправданою.

Першими регіонами, які відгукнулися на ініціативу Міністерства соціальної політики України щодо впровадження послуги соціальної адаптації для ветеранів і ветеранок війни та членів їхніх сімей стали Вінницька, Полтавська та Черкаська області. Не зважаючи на короткий термін послуга успішно реалізується у регіонах завдяки співпраці органів місцевого самоврядування з громадськими організаціями та волонтерами. Відповідно до Стандарту (Державний стандарт, 2024) та аналізуючи заходи, які відбуваються у громадах й програми, що діють в межах впровадження послуги соціальної адаптації для ветеранів і ветеранок війни та членів їхніх сімей наголосимо на двоетапній реалізації надання послуги – соціальному відновленню та індивідуальній адаптації.

Відтак, перший етап послуги на Черкащині реалізується через соціальне відновлення в рекреаційних закладах, де надаються послуги психологічної та фізичної реабілітації. На цьому етапі з ветеранами війни, які повернулися із зони бойових дій та їх родиною працює команда спеціалістів, які визначають проблеми та розробляють шляхи їх вирішення. На другому етапі надається допомога у розв'язанні тих проблем, які стоять перед родиною військовослужбовців, забезпечуючи підтримку ветеранів/ветеранок війни за місцем їхнього проживання: допомога в адаптації до мирного життя, надання індивідуальних консультацій, психологічна допомога; залучення до соціальних і професійних програм; надання професійної реабілітації та допомога в працевлаштуванні тощо.

Своєчасним є відкриття у м. Черкаси при міському центрі соціальних служб спеціалізованої служби «Ветеранський простір», місією якої є забезпечення комплексної підтримки ветеранів/ветеранок війни, допомога їм у особистому зростанні та адаптації до мирного життя. Основними завданнями служби соціально-психологічної підтримки є: надання соціальних послуг щодо пільг, виплат, соціального захисту та прав, що гарантуються державою; психологічна допомога під час здійснення

індивідуальних консультацій, груп взаємопідтримки, проведення психологічних тренінгів; професійний розвиток шляхом проведення тренінгів та воркшопів, спрямованих на підвищення кваліфікації, здобуття нових професійних навичок і допомогу в працевлаштуванні; неформальне спілкування та відпочинок; проведення сімейних заходів, які допоможуть зміцнити стосунки з дітьми та близькими тощо.

Відзначимо активність громадських та благодійних організацій у реалізації послуги соціальної адаптації для ветеранів/ветеранок війни та членів їхніх сімей. Наприклад, у Вінницькій області до надання соціальної послуги залучено психологів й фахівців соціальної роботи Українського Червоного хреста, які у співпраці з Міністерством внутрішніх справ України, обласним центром соціальних служб і військовою обласною адміністрацією працюють у цьому напрямі. Тут на початку впровадження послуги було залучено 12 родин ветеранів, які отримали кваліфіковану допомогу від фахівців соціальної роботи.

Досить доречним і своєчасним є запровадження на державному рівні помічника ветерана – фахівця, який здійснює підтримку ветеранів та ветеранок у громаді (Тимочко, Кіцак, 2024). Загалом на кінець року на Полтавщині 37 помічників ветеранів успішно надають послуги у громадах, на Вінниччині підготовлено 19 фахівців, успішним стартом є робота фахівців із супроводу ветеранів у Шполянській, Христинівській громадах, що на Черкащині. Переконані, що залучення відповідних фахівців соціальної сфери, психологів, благодійних організацій, створення просторового середовища сприяє успішній реалізації послуги соціальної адаптації для ветеранів/ветеранок війни та членів їхніх сімей.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, надання послуги соціальної адаптації для ветеранів й ветеранок війни та членів їхніх сімей є важливим кроком у підтримці осіб, які брали участь у бойових діях та їхніх сімей, допомагаючи їм плавно інтегруватися в цивільне життя після військової служби. Завдяки роботі фахівців у громадах розроблено індивідуальні плани адаптації, що враховують потреби кожної родини. Особливий акцент у наданні послуги зроблено на відновленні фізичного та ментального здоров'я, що є ключовим фактором успіш-

ної адаптації. Перші результати демонструють, що комплексна підтримка соціальної адаптації включає професійну допомогу та реабілітаційні заходи, покращує якість життя ветеранів/ветеранок та їхніх близьких. Наголосимо, що послуга соціальної адаптації для ветеранів/ветеранок війни та членів їхніх сімей успішно

реалізується на рівні територіальних громад та є однією з важливих завдань у соціальній сфері.

Заслугове на увагу подальше дослідження основних викликів з якими стикаються ветерани війни та їхні сім'ї після отримання послуги соціальної адаптації; аналіз діяльності помічників ветеранів на рівні громади тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горбата Л. П. Особливості реалізації політики соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на рівні територіальних громад в Україні. *Національні інтереси України*. 2024. № 5(5). С. 439–448.
2. Державний стандарт соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їх сімей. *Наказ Міністерства соціальної політики України від 11 квітня. 2024 р. № 175-н*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE42173?an=39>. (дата звернення 26.10.2024).
3. Єнгалічева І.В. Соціальна адаптація як вид соціальної послуги незахищених категорій населення. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2024. Вип. 1 (54). С. 48–53.
4. Порядок та умови забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України та постраждалих учасників Революції Гідності. *Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2017 р. № 432*. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/378653__767376 (дата звернення 18.11.2024).
5. Про соціальні послуги. *Закон України від 17.01.2019 р. № 18* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 25.10.2024).
6. Слозанська Г., Горішна Н., Бибик Д., Криницька І. Соціальна підтримка ветеранів російсько-української війни та їх сімей у воєнний та післявоєнний період. *Social Work and Education, Vol. 10, No 1, 2023*. С. 47–62.
7. Столярик О., Семигіна Т. Про вас забудуть, як про афганців...: оцінка системи соціальної підтримки ветеранів російсько-Української війни. *Social Work and Education, Vol. 10, 2003*. No. 4. pp. 503–520.
8. Тимочко І., Кіцак Т. Державна політика у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Україні. Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення. 2024. № 7. С. 125–132.

REFERENCES:

1. Horbata, L. P. (2024) Osoblyvosti realizatsiyi polityky sotsial'noho zakhystu veteraniv viyny ta chleniv yikh simey na rivni terytorial'nykh hromad v Ukrayini [Peculiarities of implementing the policy of social protection of war veterans and their family members at the level of territorial communities in Ukraine]. *Natsionalni interesy Ukrainy – National interests of Ukraine*, № 5(5), 439–448 [in Ukrainian].
2. Derzhavnyi standart sotsialnoi posluhy sotsialnoi adaptatsii veteraniv viyny ta chleniv yikh simei (2024) [State standard of social services for social adaptation of war veterans and their family members]. *Nakaz Ministerstva sotsial'noyi polityky Ukrayiny – Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine dated April 11. No. 175-n*. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/RE42173?an=39>. [in Ukrainian].
3. Yenhalychева, I.V. (2024) Sotsialna adaptatsiia yak vyd sotsialnoi posluhy nezakhyshchennykh katehorii naselennia [Social adaptation as a type of social service for vulnerable categories of the population]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedahohika. Sotsialna robota» – Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: “Pedagogy. Social work”*. Vypusk 1 (54). S. 48–53. [in Ukrainian].
4. Poriadok ta umovy zabezpechennia sotsialnoi ta profesiinoi adaptatsii osib, yaki zvilniaiutsia abo zvilneni z viiskovoi sluzhby, z chysla veteraniv viyny, osib, yaki maiut osoblyvi zasluhy pered Batkivshchynoiu, chleniv simei takykh osib, chleniv simei zahyblykh (pomerlykh) veteraniv viyny, chleniv simei zahyblykh (pomerlykh) Zakhysnykiv ta Zakhysnyts Ukrainy ta postrazhdalykh uchastnykiv Revoliutsii Hidnosti (2017) [The procedure and conditions for ensuring social and professional adaptation of persons discharged or released from military service, war veterans, persons with special merits before the Motherland, family members of such persons, family members of deceased war veterans, family members of deceased Defenders of Ukraine and injured participants in the Revolution of Dignity]. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy. – Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 21.06.2017 No. 432*. Retrieved from: https://zakononline.com.ua/documents/show/378653__767376. [in Ukrainian].
5. Pro sotsialni posluhy, (2019) [On social services]. *Zakon Ukrainy – Law of Ukraine dated January 17, No. 18*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>. [in Ukrainian].

6. Slozanska H., Horishna N., Bybyk D., & Krynytska I. (2023) Sotsialna pidtrymka veteraniv rosiisko-ukrainskoi viiny ta yikh simei u voiennyi ta pisliavoiennyi period [Social support of veterans of the Russian-Ukrainian war and their families during the war and post-war period]. *Social Work and Education*, Vol. 10, No 1, S. 47–62. [in Ukrainian].
7. Stoliaryk, O., & Semyhina, T. (2003) Pro vas zabudut, yak pro afhantsiv...: otsinka systemy sotsialnoi pidtrymky veteraniv rosiisko-Ukrainskoi viiny. [They will forget about you, like about the Afghans...: an assessment of the social support system for veterans of the Russian-Ukrainian war]. *Social Work and Education*, Vol. 10, No. 4. pp. 503–520. [in Ukrainian].
8. Tymochko, I., & Kitsak, T. (2024) Derzhavna polityka u sferi sotsial'no-psykholohichnoyi adaptatsiyi uchashnykh boyovoykh diy v Ukraini [State policy in the sphere of social and psychological adaptation of combatants in Ukraine]. *Publichne upravlinnya: kontseptsiyi, paradyhma, rozvytok, udoskonalennya – Public administration: concepts, paradigm, development, improvement*. No. 7. P. 125–132 [in Ukrainian].